

Κοινοτικότητα και «εθνική συνείδηση»

Σαν συνέχεια της προηγούμενης ανάρτησης περί «ελληνικών κοινοτήτων», θα δούμε έναν πιθανό αντίλογο.

Θα σχολιαστεί αναλυτικότερα μία δημοσίευση εκθιασμού τους και ταυτόχρονα η άποψη “πόσο η Εκκλησία ενδιαφέρθηκε για την εθνική συνείδηση των Ελλήνων”: *Οι Έλληνες στην Τουρκοκρατία - Πώς η Εκκλησία διατήρησε την εθνική συνείδηση των Ελλήνων στην Οθωμανοκρατία*, του Βασίλη Μπακούρου, αναδημοσιευμένο στην ΟΟΔΕ από το περιοδικό Τρίτο Μάτι Νο 131 του 2005, αποθηκευμένο [εδώ](#).

Αρχικά προσέξτε καλά την εικόνα που συνοδεύει το κείμενο. Δεν μας δίνει έντονα συναισθήματα μάλλον στενόχωρα;

Ξεκινάμε με τη λεζάντα της εικόνας αυτής, που είναι και περίληψη αυτού που θέλει να μας πει.

Καθημερινή σκηνή ελληνικής οικογένειας την περίοδο της Τουρκοκρατίας (Γεννάδιος Βιβλιοθήκη, στην Αθήνα). Το μικρό κοριτσάκι διαβάζει, πιθανότατα κάποιο εκκλησιαστικό βιβλίο -γραμμένο στην αρχαιοελληνική γλώσσα- ενώ οι άλλοι επιδίδονται στις διάφορες ασχολίες τους. Η διατήρηση της θρησκευτικής συνείδησης παράλληλα με την επαφή με την ελληνική γλώσσα, έκανε τους Έλληνες ικανούς να μπορούν να αντιστέκονται στην απώλεια της ταυτότητας τους είτε αυτή παρουσιαζόταν με τη μορφή απειλής και βαρείας φορολογίας, είτε με τη χορήγηση προνομίων αν υιοθετούσαν μουσουλμανικές κοινωνικές διαδικασίες όπως γάμο με μουσουλμάνο, εκδίκηση από Καδή, κ.λπ. (χωρίς υποχρεωτικά την αποδοχή της μουσουλμανικής πίστης). Αυτή ακριβώς η αντίσταση, που μέσα της περιέχει τη συνειδητή ηθική επιλογή ανεξαρτήτως κόστους, είναι η προϋπόθεση για την αναγωγή ενός ανθρώπου σε «πρόσωπο»,

και ανταποδίδει τις ελευθερίες που μπορεί να απολαμβάνει ένα ανθρώπινο πρόσωπο ακόμη και υπό καθεστώς σκλαβιάς...

Καταρχάς δεν υπήρχαν τότε Έλληνες, αλλά ελληνόφωνοι ή μη (Αρβανίτες, Σέρβοι κ.λπ.) Ρωμιοί. Το Έλληνες δεν υπήρχε σαν έννοια παρά ίσως σε ελάχιστους λόγιους και μόνο κατά και μετά την δημιουργία του κράτους και τις ζυμώσεις για το όνομά του, μπορούμε να μιλάμε για Έλληνες. Μια διάκριση και συζήτηση που συνεχίζεται πρακτικά μέχρι σήμερα· δηλαδή αν το νέο κράτος αποτελείτο από Έλληνες ή Ρωμιούς και η διάκριση είναι προφανής: Ρωμιός σήμερα είναι αυτός που αισθάνεται ιδεολογικά πιο πολύ απόγονος των Ρωμαίων-Βυζαντινών, Έλληνας αυτός που αισθάνεται πιο πολύ ιδεολογικά απόγονος των αρχαίων Ελλήνων. Όταν δημιουργήθηκε το νέο κράτος μας, ελάχιστοι λόγιοι σε αυτό, ήσαν όσοι έβλεπαν το Βυζάντιο θετικά και ως κάτι διακριτό από τους Οθωμανούς, μια κατάσταση που ανέτρεψε το εκκλησιαστικό κατεστημένο με θεωρητικούς τον Παπαρρηγόπουλο και τον Ζαμπέλιο στα μέσα του δέκατου ένατου αιώνα .

Η επαφή των ελληνόφωνων Ρωμιών λοιπόν με την ελληνική γλώσσα δεν γινόταν μέσα από βιβλία, αλλά από την καθημερινότητά τους που δεν άλλαξε και πολύ από το Βυζάντιο. Μόνο που κατά κανόνα ήταν αναλφάβητοι. Το ίδιο έγινε και με τους αλλόγλωσσους Ρωμιούς, δηλαδή τους Αλβανούς, τους Σέρβους και τους Βούλγαρους. Διατήρησαν τη γλώσσα τους μέσα από την καθημερινότητά τους.

Αν στο Ύστερο Βυζάντιο η εκπαίδευση και ο αναλφαβητισμός ήταν κακή, επί Οθωμανοκρατίας πήγε στα Τάρταρα και μόνο προς το τέλος της φάνηκε κάτι να αλλάζει. Αυτό δεν σημαίνει ότι έπαψαν να ομιλούν τη γλώσσα τους στην καθημερινότητά τους και η γλώσσα αυτή σημάδεψε και τα αντίστοιχα κράτη που δημιουργήθηκαν (Αλβανία, Σερβία, Βουλγαρία κλπ). Δεν σημαίνει ότι όσοι ήξεραν κάποια γράμματα δεν δίδασκαν τα παιδιά τους. Δεν σημαίνει επίσης ότι δεν υπήρχαν αντίστοιχα ελάχιστοι διαβασμένοι λόγιοι και ιερείς.

Ας πάμε τώρα στο παιδάκι και μάλιστα το κοριτσάκι της εικόνας, κατά πόσον μπορούσε να διαβάζει και ειδικά στην αρχαιοελληνική γλώσσα. Ξέρουμε ότι η πλειοψηφία ήταν αναλφάβητοι, τα βιβλία δυσεύρετα και μάλλον σχετικά ακριβά, τα σχολεία που υπήρχαν ήσαν αντίστοιχα λίγα και αριθμημένα (κάτι που αναιρεί εκ των πραγμάτων τον μύθο του Κρυφού Σχολείου), και η εκπαίδευση των κοριτσιών αν υπήρχε, ήταν από σπάνια έως ανύπαρκτη. Τέλος, ό,τι έχει ακουστεί σχετικά για γυναίκες διαβασμένες αναφέρεται σε μεμονωμένες κόρες πλούσιων

στις παραδουνάβιες περιοχές. Το πρώτο παρθεναγωγείο που γνωρίζω δημιουργήθηκε στη Σμύρνη και ιδρύθηκε μετά την ελληνική Επανάσταση. Το ίδιο και σε άλλες πόλεις που παρέμειναν στους Οθωμανούς, όπως στην Καβάλα και αυτό έγινε όταν κατάλαβαν οι υπόλοιποι Ρωμιοί που ήταν έξω από το νέο κράτος, ότι είχαν μείνει πάρα πολύ πίσω από τον γνωστό τότε κόσμο με τον οποίον είχαν επαφές. Από την άλλη η Ελληνική Επανάσταση επιτάχυνε τις κοινωνικές εξελίξεις στην ίδια την αυτοκρατορία που διαφαινόταν ότι σύντομα θα διαλυθεί.

“Η αντίσταση στην απώλεια της ταυτότητας” τώρα. Σε κάθε διαφοροποίηση καθεστώτος είτε αυτό προσπαθεί να καταστρέψει την παλιά ταυτότητα, όπως έγινε επί Βυζαντίου, είτε όχι, όπως έγινε επί Οθωμανοκρατίας, θα υπάρξει προφανής αντίδραση σε κάθε αλλαγή από τον υπόδουλο, φθάνει να έχει κάπου να αναφερθεί και να μπορεί. Επί Οθωμανοκρατίας το μόνο που υπήρχε ήταν η κοινή θρησκεία και το παπαδαριό, που όχι μόνο δεν διώχθηκε αλλά ενισχύθηκε από τους Τούρκους για να ελέγχουν καλύτερα τους νέους πληθυσμούς. Η διάκριση λοιπόν της ταυτότητας ήταν προφανής, ξεκάθαρη και μάλιστα επιλογή και επιβολή των ίδιων των Τούρκων, από την οποία είχαν και οφέλη λόγω των επιπλέον φόρων. Την ταυτότητά μας (την ρωμαίικη) την κρατήσαμε επειδή οι ίδιοι οι Τούρκοι το θέλησαν για να μας ξεχωρίζουν και να μας απομυζούν περισσότερο, κάτι με το οποίο συμφωνεί και ο κος Μπακούρος πάρα κάτω. Το αν από την ρωμαίικη ταυτότητα βγήκε η ελληνική όπως αντίστοιχα η αλβανική ή σέρβικη κ.ο.κ. δείχνει ότι η ταυτότητα αυτή δεν είχε και πολύ σχέση με ελληνικότητα.

Τώρα η αναγωγή σε “πρόσωπο” είναι ατυχής μολονότι πολύ οικεία στους χριστιανούς. Το πρόσωπο έχει χαρακτήρα, έχει την δυνατότητα μιας διαφορετικότητας. Σε μια τέτοια προνεωτερική-παραδοσιακή κοινωνία, δεν υπάρχει εύκολα η δυνατότητα διαφοροποίησης. Το πρόσωπο λοιπόν ταυτίζεται με την οικογένεια και το πολύ με την κοινότητα, τα ιδανικά της και τις επιδιώξεις της και αυτές μέσα από τον έλεγχο της Εκκλησίας ήταν μόνο ο επιτρεπτός ραγιαδισμός. Πως θα επιβιώσουν καλύτερα χωρίς να κινδυνεύει το καθεστώς και στις δεδομένες ηθικές αρχές που κυριαρχούσαν και που θεωρούνταν “θεσμοί”, χωρίς να αλλάξει τίποτα στο σύστημα ή σε αυτές. Θα ασχοληθούμε με αυτό και στη συνέχεια.

Έχει όμως ενδιαφέρον ίδια η εικόνα που είναι στην πραγματικότητα λεπτομέρεια άλλης εικόνας, χωρίς αυτό να αναφερθεί. Μάλιστα είναι ένα τονισμένο σε σκληρότητα μονόχρωμο στιγμιότυπο από άλλη ευρύτερη και έγχρωμη και λιγότερο τραγική εικόνα, μάλλον συμπαθητική. Η πρωτότυπη αυτή εικόνα

βρίσκεται στο Μουσείο Μπενάκη και όχι στην Γεννάδιο και αξίζει να την δείτε. Προσέξτε πως έχει κοπεί η αρχική φωτογραφία στο όριο που δεν φαίνονται οι φοίνικες, και τα σπίτια, κάποια ίσως πλουσιόσπιτα της Εύβοιας, όπως και οι φτωχοί μεν (ξυπόλυτοι) αλλά καλοντυμένοι (για συνθήκες φτώχειας) εργάτες, που δουλεύουν καθιστοί σε ένα μάλλον άνετο και ωραίο περιβάλλον και φυσικά δείχνει περισσότερο σε οικογένεια Ρωμιών, παρά σε κομμάτι κοινότητας.

Είναι μια ωραιοποιημένη εικόνα Ανατολής κάτι το σύνηθες για την εποχή, ένας τρόπος παρουσίασης που χρησιμοποίησαν και οι περιηγητές υπερτονίζοντας ό,τι ήθελαν ανάλογα με τις προτιμήσεις τους. Εδώ πρόκειται για τον βαρόνο Otto Magnus von Stackelberg, που είναι αυτός που ζωγράφιζε ειδικά τις φορεσιές των Ρωμιών λίγο πριν την Επανάσταση, οπότε το διάβασμα του κοριτσιού άνετα μπορεί να θεωρηθεί εκδυτικισμένη εικαστική εξιδανίκευση, παρά αποτύπωσή συγκεκριμένης συνήθειας, αναφέρομαι στο “διάβασμα” της μικρής, που δεν τεκμαίρεται ούτως ή άλλως από πουθενά αλλού.

Η πλειοψηφία των επιστημόνων βλέπει στο βυζαντινό χωρίο (τη μικρότερη διοικητική μονάδα του βυζαντινού κρατικού συστήματος) μια ιστορική επιβίωση του αρχαίου δήμου, όπως διασώθηκε στις πολυεθνικές αυτοκρατορίες που δημιουργήθηκαν από τις κατακτήσεις του Αλεξάνδρου και εξής....

Οι δυτικοί, κυρίως, επιστήμονες επισημαίνουν στις πρακτικές μεθόδους της κοινότητας την αναγνώριση της δομής της ρωμαϊκής Συγκλήτου.

Τι ήταν ο αρχαίος δήμος; Μια παραδοσιακή κοινωνία στην οποία τίποτα δεν άλλαζε; Μια κοινωνία που για κάθε νεοτερισμό ή αλλαγή έπρεπε να πάρουν έγκριση από τον παπά και τον καδή; Μια κοινωνία που δεν έχει κάποιος την δυνατότητα να εκφέρει διαφορετική γνώμη από την καθιερωμένη; Την Ελληνιστική Εποχή που ευσχήμως ανακαλεί ο συγγραφέας, η πόλη και ο δήμος είχαν κάποια ύπαρξη και σχετικά λίγες διαφορές σε σχέση με τον κλασικό δήμο, αλλά όπως αναφέρθηκε στην σχετική προηγούμενή μου ανάρτηση, ο δήμος αυτός έχασε μέσα στην Πρωτοβυζαντινή Περίοδο κάθε δύναμη και δυνατότητα που είχε, ο δε ενεργός πολίτης μετατράπηκε σε δούλο των Δυνατών, των Επισκόπων και του Αυτοκράτορα. Το ίδιο και η Ρωμαϊκή Σύγκλητος, είχε λόγο ύπαρξης όσο ακολουθούσε τις ελληνορωμαϊκές αξίες, όταν τις έχασε έγινε τελείως διακοσμητική και ένα μέσο ώστε κάποιος να αποκτήσει ένα τίτλο τιμής από τον αυτοκράτορα Δεν είχε πλέον καμιά θεσμική δυνατότητα. Γενικά ο πρώην ενεργός πολίτης μετατράπηκε σταδιακά σε ένα είδος ραγιά πριν ακόμα από την

Οθωμανοκρατία, που όπως είπαμε είχε περισσότερα κοινά με την βυζαντινή κοινωνία από όσο η ίδια ήθελε να παραδεχτεί.

Κάθε μέλος της κοινότητας «απολάμβανε αυτά τα προνόμια» δια του εθνάρχη του και όχι αυτοτελώς, γιατί πολίτες-χριστιανούς δεν αναγνώριζε το Κοράνι εντός μουσουλμανικού κράτους. Η αλληλεξάρτηση, λοιπόν, Εκκλησίας και χριστιανικής πίστης υπηκόων της αυτοκρατορίας ήταν σχεδόν απόλυτη.

Εδώ επιβεβαιώνεται το παραπάνω. Όλη η κοινότητα ό,τι θετικό μπορεί να έχει, εξαρτάται αποκλειστικά από την Εκκλησία (μέσω του πατριάρχη) και μόνο. Δεν μπορεί ούτε να διαφοροποιηθεί, ούτε να αποστασιοποιηθεί κάποιος εύκολα από αυτή. Τι σχέση έχει αυτό με τον αρχαίο δήμο; Τι σχέση έχει με τον φιλοσοφικό και ποιητικό λόγο που αμφισβητούσε και σατύριζε όχι μόνο τους θνητούς, αλλά και τους θεούς; Τι είδος ελληνικότητας (αν υποθέσουμε ότι είχε επιβιώσει κάπως) μπορεί να υπάρξει σε αυτό το καθεστώς;

Λέω «σχεδόν», γιατί σταδιακά δημιουργήθηκε μια κάστα χριστιανών αξιωματούχων του οθωμανικού χαλιφάτου με σχετική ανεξαρτησία: οι Φαναριώτες.

Δεν δημιουργήθηκε καμία κάστα, η κάστα αυτή προϋπήρχε και αποτελείτο από τους περισσότερους βυζαντινούς πλούσιους, ήδη πριν την Άλωση, που ήσαν ανθενωτικοί, που κατέφυγαν στη Προύσα, την Αδριανούπολη και αλλού για να διατηρήσουν τις περιουσίες τους. Υπηρετούσαν φυσικά τον Μωάμεθ και αυτοί ανέλαβαν στην ουσία να διαχειρίζονται το πατριαρχείο ατύπως αλλά ουσιαστικά μετά την Άλωση. Η Ελισάβετ Ζαχαριάδου έχει ενδιαφέρουσα λίστα με ονόματα και τις δουλειές που έκαναν πριν και μετά την Άλωση και το πως επενέβαιναν στον Σουλτάνο για το θέμα του πατριαρχείου και φυσικά πως ελεγχόταν το ίδιο το πατριαρχείο από αυτούς. Οι Φαναριώτες μαζί με τους πατριάρχες ήταν εξέλιξη αυτής της κάστας των προδοτών στην ουσία του Βυζαντίου. (Ζαχαριάδου Ελ, Δέκα τουρκικά έγγραφα για την Μεγάλη Εκκλησία (1483-1567), Αθήνα 1996, 64-68 & 76).

Τα «προνόμια» αυτά, μάλιστα, δεν ήταν νομικές προβλέψεις που απέρρεαν από την «πολιτική σύνεση» ή την «αγαθοποιό» προαίρεση των εκάστοτε σουλτάνων. Σε θεσμικό επίπεδο, ήταν φραγμοί απαξιωτικού χαρακτήρα. Στη μουσουλμανική ηθική, περιχαράκωναν μια ομάδα πληθυσμού και την εγκατέλειπαν στην «οικτρή

μοίρα του άπιστου» αναγνωρίζοντας το δικαίωμα της στη ζωή ως παράδειγμα προς αποφυγή!

Με το πέρασμα του χρόνου και τη σταδιακή παρακμή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, οι φραγμοί αυτοί άρχισαν να γίνονται συλληπτοί ως “προνόμια” κυριολεκτικώς, αφού εξασφάλιζαν στους χριστιανικούς πληθυσμούς μια ιστορική ταχύτητα διαφορετική από τη διαρκώς πτωτική των μουσουλμάνων.

Αυτό είναι αλήθεια ως προς το πως ήθελε το Ισλάμ να βλέπει τις άλλες θρησκείες της Βίβλου ως υποδεέστερες. Δεν είχε να κάνει όμως με την ίδια τη Διοίκηση. Η Διοίκηση, δηλαδή ο Σουλτάνος, ευθύς εξ αρχής, ήθελε αφοσιωμένους υπάλληλους για να ελέγχει τους υπόδουλους και ο καλύτερος τρόπος είναι να ελέγχονται από τους ίδιους. Έτσι ένας αφοσιωμένος υπάλληλος ασχέτως θρησκευματος αναγκαστικά είχε προνόμια και αυτό είναι δεδομένο. Ας μην ξεχνάμε ότι η ζωή τότε δεν είχε μεγάλη αξία, το να χάσεις τη ζωή σου όταν δεν είχες και τι άλλο να χάσεις ήταν το συνηθισμένο. Αν όμως είχες μια πλούσια ζωή, το να τη χάσεις είναι πιο επώδυνο. Αν δεν έκανε σωστά τη δουλειά του δεν έχανε μόνο τη ζωή του αλλά μια καλή ζωή, έτσι είχε ισχυρότατο κίνητρο να είναι μονίμως πιστός στον αφέντη. Ο Πατριάρχης δεν ήταν τίποτα άλλο από ένας αφοσιωμένος και πιστός υπάλληλός του Σουλτάνου, εξού και τα προνόμια.

Δεν άλλαξε κάτι ως προς τα προνόμια με την πάροδο του καιρού. Συναιρεί δύο διαφορετικές καταστάσεις σε μια για να βγει το σενάριο.

Τα προνόμια υπήρχαν εξ αρχής και παρέμειναν τα ίδια και απaráλλαχτα. Η κάστα περί το πατριαρχείο, ήταν επίσης η ίδια και απaráλλαχτη και ευθύς εξ αρχής υπηρετούσε τον Σουλτάνο για να συνεχίσει τις δουλειές της. Δεν υπήρχε καμία διαφορά ταχύτητας. Από τότε, εξ αρχής δηλαδή, οι περισσότεροι μορφωμένοι υπάλληλοι του Σουλτάνου ήταν ή χριστιανοί ή εξισλαμισμένοι χριστιανοί, όλοι πρώην Ρωμιοί που τάχθηκαν με το μέρος του και φυσικά οι απόγονοί τους. Το ότι εξελίχθηκαν κάποιοι από αυτούς πολύ αργότερα σε μεγάλους άρχοντες στις Παραδουνάβιες χώρες, ήταν αποτέλεσμα της ιστορικής εξέλιξης των ρωσοτουρκικών σχέσεων.

Η ύπαρξη κοινότητας στις επαρχίες όσο και στο κέντρο της οθωμανικής αυτοκρατορίας προϋπέθετε την ύπαρξη ναού ως αποδεικτικού στοιχείου της λαϊκής αποδοχής της χριστιανικής ιδιότητας μέσω της συμμετοχής στη λατρεία. Έπρεπε δηλαδή ο λαός να πηγαίνει στην εκκλησία για να τεκμηριώνει

την ύπαρξη κοινότητας. Χωρίς ναό και θέση ιερέα, οι χριστιανοί μιας περιοχής υποχρεώνονταν ή να εξισλαμιστούν ή να μετοικήσουν, ώστε να απαρτίσουν ενορία.

Άλλη μια επιβεβαίωση της διάστασης από κάθε ελευθερία που απέπνεε ένας αρχαίος δήμος αλλά και του ασφυκτικού ελέγχου της Εκκλησίας. Η θρησκευτικότητα δεν μπορούσε να είναι πηγαία ούτε φυσικά επιλογή, ήταν υποχρεωτική και δεδομένη.

Αυτή η στενή αλληλεξάρτηση προέκυψε αναγκαστική, αφού ο κλήρος μισθοδοτείτο από τον λαό και ο λαός αποκτούσε δικαίωμα εθνικής και κοινωνικής διαφοροποίησης από τους μουσουλμάνους, επειδή ακριβώς ανήκε στο εκκλησιαστικό σύστημα.

[...]

Το κύριο όπλο της (Εκκλησίας), ο αφορισμός, είχε πνευματικό και ηθικό χαρακτήρα και όχι πρακτικό. Σταδιακά, βέβαια πέρα από τη διευρυμένη χρήση αυτού του μέσου, που έγινε ασφαλώς αντικανονικά, απέκτησε και φυλακές και φύλακες και όργανα εισπρακτικά κ.τ.λ.

Εδώ μας λέει ότι πέρα από την υποχρεωτικότητα στη θρησκεία, μπαίνει και άλλο ένα χαράτσι στους υπόδουλους Ρωμιούς. Να πληρώνουν τους μεσολαβητές με τον δυνάστη τους που έχει πλέον και την δυνατότητα απευθείας είσπραξης και επιβολής με κάθε μέσο πέρα από τον Τούρκο, αλλά ήταν και ένα επιπλέον όργανο επιβολής της τάξης. Να σημειώσω ότι τα επισκοπεία είχαν ήδη φυλακές από την Βυζαντινή Περίοδο και από τότε επίσης εισέπρατταν απευθείας φόρους από το ποίμνιο, σταθερούς φόρους πέρα από τους έξτρα για κάθε ειδική ιερουργία των ιερέων. (Ζαχαριάδου Ελ, Δέκα τουρκικά έγγραφα για τη Μεγάλη Εκκλησία (1483-1567), Αθήνα 1996, 96)

Ασφαλώς, η Εκκλησία ούτε μπορούσε ούτε διανοήθηκε ποτέ να δημιουργήσει ελληνική εθνική προπαγάνδα. Όχι μόνο γιατί ο φυλετισμός αντίκειται στους Κανόνες της, αλλά γιατί κυρίως το κοινωνικό στερεότυπο ήταν διαφορετικό και η εθνική ιδεολογία αγνοείτο στην Ανατολή, ως αστικό σύστημα σκέψης. Οι λαοί εκεί διαβιούσαν ακόμη σε προαστικούς κοινωνικούς σχηματισμούς. Ούτε, λοιπόν, υπέρ ούτε κατά των Ελλήνων (ή άλλου έθνους) μπορούσε να ταχθεί το Πατριαρχείο, γιατί δεν είχε συλλάβει φυλετικά, έως σχεδόν και τον 18ο αιώνα, το εννοιολογικό περιεχόμενο του όρου «έθνος».

Εδώ έχουμε την ξεκάθαρη επιβεβαίωση ότι η Εκκλησία δεν έχει εθνισμό και ότι ο όρος “Έλληνες” που αναφέρθηκε πάρα πάνω σαν εθνικός προσδιορισμός, ήταν λάθος.

Προφανώς και δεν είχε εθνική συνείδηση η Εκκλησία, ούτε και τώρα έχει, αλλά το κρύβει αρκετά καλά από το ποίμνιο που θεωρεί ακόμα ότι έχει μέχρι και “εθνική δράση”, ενώ θεωρούν τον Γρηγόριο Ε’ “εθνομάρτυρα”. Φυσικά και τώρα που δεν αγνοείται στην Ανατολή η εθνική ιδεολογία, ούτε τώρα έχει κάποιο εθνικό σύστημα σκέψης πέρα από το ισχύον σε κάθε χώρα που υποκριτικά ακολουθεί (για παράδειγμα ο πατριάρχης ευλογεί τα τουρκικά όπλα, ενώ οι εδώ παπάδες τα ραφάλ), κρύβοντας τη διεθνιστική της ιδεολογία κατά την οποία πάντα τα βρίσκει με τον δυνατότερο (που δεν θα της αμφισβητήσει την παρουσία και τα προνόμια), όπως έκαναν οι Μονές του Αγίου Όρους με τον Χίτλερ, ή η εδώ ιεραρχία με την χούντα.

*Τα αρχαιοελληνικά κείμενα μελετώνται χωρίς διακοπή και αποτελούν τη βάση της παιδείας των ανώτερων σχολών. Ασφαλώς, **η προσέγγιση είναι κυρίως φορμαλιστική και όχι ιστορικοφιλολογική.** Έμφαση δίνεται στην πλήρη κατάκτηση της Αρχαίας Ελληνικής ως γλωσσικού οργάνου και όχι στην ιδεολογική εμβάθυνση.*

[...]

Η φορμαλιστική προσέγγιση, βεβαίως, δεν σημαίνει ότι οι λόγιοι της Τουρκοκρατίας δεν φιλοσοφούσαν. Αντιθέτως, ήταν δεινοί σχολαστικοί, μονομερώς αφοσιωμένοι στον Αριστοτέλη τον οποίο γι’ αυτόν τον λόγο αναπαρήγαγαν χωρίς κριτικό νου.

Σωστό. Στα ελάχιστα σχολεία που δημιούργησε η ίδια η Εκκλησία, αλλά και στα υπόλοιπα που έφτιαξαν με την πάροδο του χρόνου οι έμποροι της περιοχής και έβαλε δικούς της παπάδες να τα ελέγχουν, την ενδιέφερε το να έχει μελλοντικούς διαβασμένους παπάδες για λογαριασμό της ή υπαλλήλους για τον Πασά και όχι μορφωμένους πολίτες. Εδώ της ξέφυγε ο έλεγχος γιατί η διάθεση για μάθηση, όπως αποδείχθηκε σε αρκετές ακμάζουσες κοινότητες, ήταν μεγαλύτερη από αυτή που ήθελε η ίδια.

Η σωστή εκμάθηση της γλώσσας ήταν χρήσιμη για να διαβάζουν τη γραφή και να την εξηγούν στο ποίμνιο, δηλαδή συνέχισαν την ίδια τακτική που είχε το Βυζάντιο στην εκπαίδευση, τον σχολιασμό κάποιων επιλεγμένων φιλοσόφων για λόγους

κυρίως θρησκευτικούς. Μόνο που επί Οθωμανοκρατίας δεν έπαιζε πλέον έστω αυτή η μικρή ομάδα των επιλεγμένων φιλοσόφων, αλλά μόνο του Αριστοτέλη και αυτό ήταν πλέον και υποχρεωτικό. Η κύρια κατηγορία μάλιστα που χρησιμοποιούσαν αυτοί που αντιδρούσαν στους φορείς του νεοελληνικού Διαφωτισμού, ήταν η απόσχισή τους από τις κατευθύνσεις του Κορυδαλλέα γιατί μελετούσαν και άλλους φιλοσόφους εκτός από τον Αριστοτέλη, αρχαίους και ξένους.

Σε ένα τέτοιο πλαίσιο δράσης κλήθηκε να συμμετάσχει η Εκκλησία, κυρίως μετά την Άλωση. Η Εκκλησία, λοιπόν, όφειλε να μετασχηματιστεί για να επιβιώσει. Επειδή η ίδια δεν είχε υπάρξει ποτέ κατασταλτική δομή, δεν είχε διαμορφώσει μηχανισμούς βιαίας επιβολής.

Μόνο που δεν μετασχηματίστηκε σε τίποτα το κακό για αυτήν. Εκεί που παλιά έβαζε το βυζαντινό κράτος για να καθαρίσει, τώρα απέκτησε αστυνομικές δυνατότητες για να καθαρίζει η ίδια. Δεν είχε επί Βυζαντίου κατασταλτική δομή όπως η ρωμαιοκαθολική Εκκλησία γιατί δεν χρειαζόταν κάτι τέτοιο. Αυτό το έκανε το βυζαντινό κράτος που η Εκκλησία το είχε στο τσεπάκι της. Τώρα με τη βούλα του Αυτοκράτορα - Σουλτάνου, είχε την άμεση δυνατότητα να ελέγχει τους Ρωμιούς πολύ πιο ξεκάθαρα.

Αλλά το πρόβλημα και η αγωνία του συγγραφέα ως εδώ, δεν είναι τόσο το πόσο ελληνικότητα μυρίζουν όλα αυτά, δεν εξηγεί όπως κανείς τους ποτέ φυσικά τι είναι "ελληνικότητα" που είναι και το τελικό ζητούμενο, αλλά πετάει το μπαλάκι στον αναγνώστη ρωτώντας τον:

Ποιά θα μπορούσε να καταστεί εναλλακτική λύση;

Περιμένοντας προφανώς τη θετική συναίνεση μας στο δίλημμα.

Κάποιος κακεντρεχής θα έλεγε, έτσι που τα κάνετε λουστείτε τα. Δυστυχώς όμως η Εκκλησία όπως είπαμε βγήκε ενισχυμένη από την Άλωση. Οι Ρωμιοί τα λούστηκαν και απέκτησαν και άλλη μία εξουσία να τους παρακολουθεί και να τους ελέγχει, παρέα με τον αυτοκράτορα (σουλτάνο). Μια εξουσία που και πριν υπήρχε, αλλά τώρα είναι πιο απόλυτη.

Μόνον που η Ιστορία γελάει με τις πιθανές εναλλακτικές που ψάχνουμε να τις δώσουμε, ειδικά όταν θεωρούμε ότι όλα είναι μονόδρομος. Πολλά θα μπορούσαν

να είχαν γίνει ή να μην γινόντουσαν. Θα μπορούσε ίσως να τηρούσε η Εκκλησία της εντολές του Ιησού, «τα του Καίσαρος Καίσαρι και τα του Θεού τω θεώ», δηλαδή να μην είχε εμπλακεί με την εξουσία και την πολιτική από τον τέταρτο αιώνα και μετά, που το έκανε ασύστολα. Θα μπορούσε ίσως η ίδια η Διοίκηση να χώριζε τα τσανάκια της από την Εκκλησία ειδικά όταν είδε ότι με βάση αυτή την παρά φύση εμπλοκή και τον έλεγχο που είχε η Εκκλησία στο κράτος, η Διοίκηση όποτε τα έβαλε μαζί της έχανε, όπως έγινε στην Εικονομαχία και στο Ενωτικό. Θα μπορούσε επίσης να μην είχε γίνει καν το Σχίσμα και η διάσταση Ανατολής Δύσης, θα μπορούσε επίσης η ίδια η Εκκλησία να μην είναι μονολιθική και να μην ζητάει την τιμωρία όσων δεν βλέπουν τον θεό, τον άνθρωπο, την ηθική με τον ίδιο και απaráλλαχτο φασιστικά τρόπο, όπως αυτή. Θα μπορούσε να είχε διαχωρίσει τη θέση της από το χρήμα και τον πλούτο κάτι που επίσης ήταν εντολή του Ιησού. Θα μου πείτε ότι τίποτα από αυτά δεν ήταν εύκολο, αυτό όμως δεν την απαλλάσσει από τις ευθύνες της τόσο για αυτά όσο και για τα αποτελέσματα που ταλαιπώρησαν και κατέστρεψαν μια ακμαία αυτοκρατορία.

Άλλωστε εναλλακτική λύση υπήρξε κατά κάποιον τρόπο στα Επτάνησα, και για ένα διάστημα στις Κυκλάδες και στην Κρήτη, που για αιώνες ήταν κάτω από τους αιρετικούς Λατίνους. Ειδικά τα Επτάνησα πρακτικά, ποτέ δεν είχαν το καθεστώς αυτό, ήταν σχεδόν πάντα υπό τους Λατίνους και δεν ελεγχόντουσαν νομικά από την Εκκλησία. Η δε πνευματική αλλά και υλική τους ανάπτυξη ήταν σαφώς καλύτερη από τους υπόλοιπους και είναι σίγουρο ότι κανείς δεν μπορεί σήμερα να τους κατηγορήσει ως λιγότερο ορθόδοξους ή και Νεοέλληνες από τους άλλους. Η λογική λοιπόν ότι οι Ρωμιοί θα έχαναν τη πίστη τους αν γινόταν η Ένωση, και αυτή έχει καταρρεύσει. Η στροφή στην Ανατολή κατέστρεψε τους Ρωμιούς.

Βλέπετε η Εκκλησία έχει τα άγος που έχει κάθε δοτή κυβέρνηση. Δηλαδή αυτή που αποτελείται από αχυρανθρώπους, αυτούς που ορίζει ο κάθε κατακτητής για να έχει στα μάτια των νέων του υποτελών μια νομιμοποίηση και καλύτερο έλεγχο. Από την μια θέλουν τα προνόμια που προκύπτουν από αυτή τους τη προδοσία, προνόμια ιδιαίτερα επικερδή, που για να τα αποκτήσουν έδιναν πολλά γρόσια στον Σουλτάνο (και που με τον καιρό γινόντουσαν όλο και περισσότερα), από την άλλη δικαιολογούνται ότι το κάνουν για τον λαό. Έτσι αυτά εξαγιάζονται.

Από τη στιγμή λοιπόν που η Εκκλησία επέλεξε τους Οθωμανούς σαν καλύτερους από τους ομόδοξους της χριστιανούς, δεν μπορεί να έρχεται σήμερα και να μας ρωτάει «ωραία τι να έκανα;». Έτσι όπως τα έκανες, εσύ ευνοήθηκες αλλά ο λαός

φτώχυνε και όσο μεγαλώνουν τα προβλήματα και οι ανισότητες ο μεσολαβητής του θεού και του Σουλτάνου βγαίνει κερδισμένος. Μην μας λες όμως τώρα τι να κάνω Εσύ καλά τα έκανες αλλά για λογαριασμό σου και όχι του κόσμου. Το ίδιο το κείμενο αναφέρει ότι η Εκκλησία βγήκε κερδισμένη από την Οθωμανοκρατία, αφού απέκτησε εξουσίες και δυνατότητες που ούτε είχε φανταστεί τόσο ξεκάθαρα και σε τεράστια έκταση από το καχεκτικό και περιορισμένο Ύστερο Βυζάντιο.

Η παραμονή του ραγιά υποταγμένου στο καθεστώς (βυζαντινό ή τούρκικο), με λίγους γραμματιζούμενους που θα ξέρουν να ομιλούν και να διαβάζουν σωστά, ήταν όχι απλά η μοναδική επιλογή, αλλά και η θέληση της ίδιας της Εκκλησίας όπως έδειξε στην πορεία και εξέλιξή της από το Βυζάντιο και μετά. Στην ουσία δεν άλλαξε τίποτα σε αυτό. Αυτό που έφερε τελικά την διαφοροποίηση και τον ελληνικό εθνισμό, ήταν η δημιουργία από τις διεθνείς συνθήκες και αλλαγές, μια μέσης τάξης εμπόρων που κατάφεραν να μορφωθούν στην Ευρώπη, να δουν άλλες προοδευμένες κοινωνίες, να δουν τη χώρα τους μέσα από τα εκστασιασμένα για αυτή μάτια της Ευρώπης και να καταλάβουν ότι ήταν απόγονοι ένδοξου διαφορετικού παρελθόντος και έτσι απομακρύνθηκαν από αυτή τη λογική της.

Αναφέρθηκε ότι εθνισμός δεν είναι επιλογή της Εκκλησίας, μάλιστα τον αντιμετωπίζει και σαν αίρεση. Δεν είναι τυχαίο ότι αφόρισε την Επανάσταση, τον Ρήγα Φεραίο, και ονομαστικά πολλούς από τους Έλληνες επαναστάτες. Δεν το έκανε με βαριά καρδιά όπως θέλουν να μας πουν ή από άγνοια της σχετικής ορολογίας, αλλά από το καθαρό συμφέρον της στη διατήρηση του στάτους κβο, και από καθήκον, δηλαδή από την υποχρέωση δια βίου που είχε στον Σουλτάνο εκ της θέσης της στο σύστημα. Η τιμωρία του Γρηγορίου Ε΄ δεν ήταν επειδή ο ίδιος ήταν επαναστάτης ή εθνομάρτυρας, αλλά επειδή του ξέφυγε η επανάσταση παρά τις προσπάθειες που είχε κάνει για να μην γίνει. Απέτυχε στην δουλειά που όφειλε κατά τον Σουλτάνο να κάνει, για την οποία είχε τοποθετηθεί ήδη τρεις φορές και την έκανε όπως αποδείχθηκε με ιδιαίτερο ζήλο. Μάλιστα η επιτάχυνση της Επανάστασης, έγινε μόλις μαθεύτηκε ότι διέρρευσε στο πατριαρχείο το σχέδιο της Φιλικής Εταιρείας για αυτήν.

Ας σημειωθεί ότι στο θέμα της Μ. Ασίας όπου η είσπραξη γινόταν έτσι, πραγματικά σημειώθηκαν και οι πιο δεινοί εξισλαμισμοί.

Μόνο που του διαφεύγει κάτι, αναφέρεται σε άλλη εποχή. Η Μικρά Ασία, εξισλαμίστηκε πολύ πριν πέσει το Βυζάντιο, είχε ήδη πολλούς “αιρετικούς” για

την Εκκλησία, που είδαν θετικότερα τους Οθωμανούς από τους Βυζαντινούς και συχνά τους βοήθησαν και προφανώς οι μαζικοί εξισλαμισμοί οφείλονται σε αυτούς που είδαν θετικότερο το Ισλάμ από την Εκκλησία, ενώ ταυτόχρονα συνέχισαν να υπάρχουν εκκλησίες και χριστιανοί που είχαν από ότι φαίνεται ήδη εξαιρετική σχέση με τους Τούρκους.

Μάλιστα το Πατριαρχείο και η Εκκλησία αυτό το γνώριζε, αφού είχε επαφή μαζί τους όπως και με την οθωμανική διοίκηση. Αυτή η καλή επαφή της βυζαντινής Εκκλησίας με τους Τούρκους, που συνεχιζόταν ακόμα και όταν το Βυζάντιο ήταν σε μάχες με τους Τούρκους (Ζαχαριάδου Ελ, Δέκα τουρκικά έγγραφα για την Μεγάλη Εκκλησία (1483-1567), Αθήνα 1996, 59), ήταν και μια καλή αιτία για το ανθενωτικό της μένος, γιατί έβλεπε και το είχε ήδη πει, ότι με τους Τούρκους μπορούσε να συνυπάρξει αρμονικά, ενώ με τους δυτικούς θα έχανε περισσότερα. Για παράδειγμα το 1385 κοντά έναν αιώνα πριν την Άλωση, ο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Νείλος γράφει στον πάπα Ουρβανό ΣΤ', ότι **ο Τούρκος άφηνε στην ελληνική Εκκλησία «πλήρη ελευθερία δράσεως»**, (Braudel F., Γραμματική των Πολιτισμών, μτφρ. Άρης Αλεξάκης, ΜΙΕΤ, Αθήνα 2005, σ. 86) που σημαίνει ότι δεν είχαν ανάγκη τους ομόδοξους και μια χαρά θα τα περνούσαν με τους Τούρκους, όπως και τελικά έγινε. Και ζήσανε αυτοί καλά και εμείς χειρότερα.

οι κοινότητες διατήρησαν έχοντας ως πρότυπο το συνοδικό σύστημα της Εκκλησίας το δημοκρατικό χαρακτήρα του αρχαιοελληνικού Άστεως και της ρωμαϊκής Συγκλήτου επιτρέποντας τη συμμετοχή στα κοινά σε όλα τα μέλη τους.

Παρά τη μεγάλη ποικιλία προβλέψεων ανά περιοχές, το δικαίωμα του εκλέγειν και κυρίως του εκλέγεσθαι αποδιδόταν θεσμικά σε όλους όσοι «πιστεύουσι εις Χριστόν», ακόμη και σε αυτούς που δεν κατείχαν έγγεια ιδιοκτησία. Και αυτά προβλέπονταν σε περιόδους που καθολικό δικαίωμα ψήφου δεν υπήρχε σε κανένα ευρωπαϊκό κράτος!

Θεσμικά; από ποιες ψηφοφορίες εκλέχτηκαν οι Μαυρομιχαλαίοι ή η Μπουμπουλίνα ή ο κάθε γνωστός κοτσάμπασης; Σαν αστείο ακούγεται. Ναι σε κάποιες πόλεις ψήφιζαν τους δημογέροντες, που ήταν οι πλέον προβεβλημένοι ή και πλούσιοι που είχαν και εξουσία στους υπόλοιπους. Υπήρχαν άραγε διαφοροποιήσεις μεταξύ τους τόσο σημαντικές που να θεωρείται η εκλογή τους άξια λόγου; Υπήρχε δήμος δραστήριος που να γινόντουσαν ζυμώσεις, συζητήσεις αντεκδικήσεις, δυνατότητα αλλαγών κάποιας κατάστασης; Στην ουσία ψήφιζαν αυτούς που θα μάζευαν του

φόρους για το πατριαρχείο, τον τοπικό επίσκοπο και τον Σουλτάνο και θα φρόντιζαν να ήταν ήσυχη η κοινότητα. Ένα είδος τοπικού Πολίτμπιρο.

Είναι σαν να λέμε ότι οι φυλακισμένοι μπορούν να ψηφίσουν τον δεσμοφύλακα τους. Τι σχέση έχει αυτό με ελευθερία, δημοκρατία και ελληνικότητα;

Τι σχέση είχε με την αρχαιοελληνικό άστυ και ακόμα και τη ρωμαϊκή Σύγκλητο όπου όλοι ήσαν πολίτες και είχαν ακόμα τα ελληνικά ιδεώδη;

Αρχικά στην δημοκρατία (την κλασική), οι άρχοντες **Δεν ψηφίζόντουσαν** αλλά εκλεγόντουσαν εκ περιτροπής από τους πολίτες, εκτός από συγκεκριμένους 10 άρχοντες που είχαν να κάνουν με σημαντικές εργασίες και την εξωτερική πολιτική κυρίως. Έτσι όλοι οι πολίτες σταδιακά μετείχαν της διοίκησης και ενδιαφερόντουσαν για αυτήν. Δεν είναι όμως ο ψηφισμένος άρχων που κάνει την δημοκρατία. **Δημοκρατία είναι ισονομία, ισοκρατία, ισηγορία, κυριαρχία του νόμου που προέρχεται από τους πολίτες, ελευθερία ιδεών, έκφρασης και μετακίνησης, δυνατή μεσαία τάξη και διάκριση εξουσιών.** Η ψηφοφορία από μόνη της δεν είναι δημοκρατία, και στα σοβιέτ ψηφίζανε.

Εδώ πρέπει να αναφερθεί και ένα ψέμα που αναφέρεται συχνά και το αναφέρει και στο τέλος, σαν κάτι το δεδομένο. Ποτέ δεν καθιερώθηκε η ψηφοφορία για τους επισκόπους ή τους ιερείς του ποιμνίου στο Βυζάντιο, και αν αυτό έγινε κάποιες ελάχιστες φορές για τις οποίες προσωπικά αμφιβάλλω, έγινε τελείως εξωθεσμικά και εξωεκκλησιαστικά ή αναφέρονται σε κάποιες πρωτοχριστιανικές κοινότητες αιρετικές κατά βάσιν. Φυσικά ακόμα και να υπάρχει δεν έχει τίποτα το δημοκρατικό. Είναι σαν να ψηφίζει κάποιος τον ισόβιο βασιλιά του, δεν έχει αυτό σχέση με δημοκρατία. Να σημειωθεί για τη δημοκρατικότητα αυτής της κατάστασης αν υπήρξε ποτέ, ότι ο επίσκοπος είναι ισόβιος και δυνατότητα αλλαγής από λάθος του ποιμνίου δεν υπάρχει.

Επίσκοπος γινόταν αυτός που το ευρύτερο εκκλησιαστικό κύκλωμα των επισκόπων της περιοχής του ήθελε ή αποδεχόταν ή απεφάσιζε ο ίδιος ο αυτοκράτορας και αυτός ο επίσκοπος είχε λόγο και έχριζε τους ιερείς. Το αν ήταν ή όχι αγαπητός στον κόσμο, ήταν άλλο θέμα, δεν ήταν όμως αυτό το καθοριστικό.

Επειδή το εκκλησιαστικό πρότυπο (ορθόδοξο συνοδικό σύστημα) ήταν δημοκρατικό, τα στοιχεία αυτά δεν παρήγαγαν απολυταρχία, αλλά συμμετοχικότητα.

Ναι, το ξαναγράφω. Και στα σοβιέτ υπήρχε συμμετοχικότητα. Κανένα όμως

δημοκρατικό στοιχείο δεν υπήρχε. Συμμετέχεις σε κάτι που δεν μπορείς να αλλάξεις και αν τολμήσεις να διαφοροποιηθείς, αποβάλλεσαι στην **καλύτερη περίπτωση**. Δεν είναι τυχαίο που η σύγχρονη ελλαδική Εκκλησία (μαζί με το ΚΚΕ) είναι από τους πιο μονολιθικούς και συντηρητικούς οργανισμούς στη χώρα μας. Η συμμετοχή και μόνο στις εκλογές (αν υπάρχουν και αυτές) δεν μας κάνει δημοκρατικούς ούτε μέλη ενεργούς και δημοκρατικής κοινότητας.

Επειδή, ωστόσο, το δίκαιο αυτό ήταν λογοκρατικό και όχι ετερονομικό, δηλαδή πήγαζε από μια ορθολογιστική ερμηνεία των ανθρωπίνων σχέσεων και όχι από την αναγνώριση της αυθεντίας κάποιων ιερών κειμένων (Κορανίου), διατήρησε ακμαία την τέχνη της ρητορικής ως τέχνη διεκδικητική δικαιωμάτων ενώπιον δικαστηρίων λαϊκών και όχι κληρικών. Πρόεδρος, βέβαια, σε αυτά ήταν ο κατά τόπους μητροπολίτης και ως Εφετείο λειτουργούσε η Ιερά Σύνοδος του Πατριαρχείου, αλλά οι σωζόμενες αποφάσεις αποδεικνύουν ότι οι εναγόμενοι διεκδικούσαν το δίκαιο με βάση την πειθώ, ενώ οι νόμοι βάσει των οποίων κρίνονταν συλλαμβάνονταν κοσμικά-λαϊκά παρά το γεγονός ότι εκπροσωπούσαν εκκλησιαστικά.

Φυσικά το “ορθολογιστική” δεν είναι ορθολογική, στην ουσία εδώ δεν είναι τίποτα το σοβαρό. Γιατί ποτέ δεν μπορούσε να αναπτυχθεί λόγος σε αντίθεση με το ισχύον κοινωνικοπολιτικό ή και θρησκευτικό καθεστώς. Αυτό ήταν δεδομένο. Τι ήταν λοιπόν οι σωζόμενες αποφάσεις; Αστικοοικονομικές και κάποιες καθαρά θρησκευτικές. Διαβάστε τις αποφάσεις που έχουμε από τη Νομική Συναγωγή του Δοσιθέου για να καταλάβετε κάποια από τα είδη των προβλημάτων και των ποινών που επιβλήθηκαν επί Οθωμανοκρατίας. Τι διαφορά μπορούμε να φανταστούμε ότι είχε η “κοσμικο-λαϊκή” ηθική η ασφυκτικά ελεγχόμενη από την Εκκλησία, από την καθαυτό “εκκλησιαστική”; Πόσο άραγε πολύ να απείχαν;

Ας δούμε το είδος της ρητορικής που επικρατούσε στην εγκύκλιο του πατριάρχη Γρηγορίου Ε' (που κάποιοι τον αναφέρουν σαν εθνομάρτυρα) κατά των φιλοσοφικών μαθημάτων, αλλά και της ονοματοδοσίας με μη χριστιανικά (δηλαδή αρχαιοελληνικά) ονόματα, που έδιναν λίγο πριν την επανάσταση οι ραγιάδες, στα παιδιά και στα πλοία τους, οι παρενθέσεις δικές μου:

επειδή η επαπειλούμενη εκ της ψευδοδιδασκαλίας ζημία, δεν είναι μόνο η της προγονικής διαλέκτου κατάργησης (εννοεί τις λιγότερες ώρες φιλολογίας για να μπουν τα νέα μαθήματα φυσικής), αλλά και η περί την αμώμητον Πίστιν

ψυχρότης, η ληληθότως προξενουμένη εκ της ακαταληψίας όλων επίσης των Εκκλησιαστικών συγγραμμάτων και η διαφθορά των ηθών.

[...]

καθώς και η έξωσις από αυτών (αναφέρεται σε δασκάλους των σχολείων που προκρίνουν τις φυσικές επιστήμες και την φιλοσοφία) των κακοηθών εκείνων, όσοι εχθροί όντες αδιάλλακτοι της βελτιώσεως και του Τιμίου Χριστιανικού πολιτεύματος των ομογενών, γίνονται με τας παραλελογισμένας διδασκαλίας των και τους διεφθαρμένους τρόπους της ζωής των ψυχρότητος αίτιοι περί την Γραμματική παιδείαν και αδιαφορίας περί τα ιερά και σεβάσματα, μετακινούντες όρια αρχαία, α έθεντο οι Πατέρες υμών· καθότι **αν δεν μεταπεισθώσι και δεν θελήσωσι να μεταβληθώσιν ήθη και φρονήματα, πρέπει να αποβληθώσιν** εξάπαντος, ως προσκόμματα και πέτραι σκανδάλων, κατά την περί αυτών απόφασιν του Παναγίου Πνεύματος.

Η Μαύρη Βίβλος του 1821 - Ο Γρηγόριος Ε' και άλλοι πατριάρχες, μέσα από τις αντεπαναστατικές τους εγκυκλίους, Παπαγεωργίου Μην. (επιμ.), iWrite Σειρά Lux Orbis, Αθήνα 2021, 60-62.

Το κείμενο είναι δυστυχώς μεταγραμμένο σε μονοτονικό, αλλά είναι σαφές στα όρια που τίθενται στην κοινότητα και στο τι επιτρέπεται ή όχι να κάνει, σε κάτι που δεν σηκώνει αντίρρηση, γιατί η αντίρρηση θα είναι απέναντι από το ίδιο το Πανάγιο Πνεύμα, αλλά την τιμωρία φυσικά δεν θα τη κάνει το Άγιο Πνεύμα, θα την κάνει ο Δεσπότης για λογαριασμό δικό του και πάντα του πολυχρονεμένου Σουλτάνου.

Ας μας εξηγήσει ο κος Μπακούρος τι “δίκαιο μπορούσε να αντιτάξει” ένα μέλος μιας κοινότητας και σε ποιόν, όταν έφθανε και διαβαζόταν αυτός ο αφορισμός στην ουσία του στο ποίμνιο; ότι η μελέτη της φυσικής και της φιλοσοφίας δεν οδηγεί στην διαφθορά; ότι δεν είναι ψευδοδιδασκαλίες; και όλα αυτά μάλιστα από επιταγές του Αγίου Πνεύματος; γιατί αρνείται τον όρο θεοκρατία άραγε; Τι διαφορετικό έχει η θεοκρατία;

Στο ότι η επιστήμη και η φιλοσοφία επηρεάζει την πίστη έχει δίκιο, αλλά θέλω να το παραδεχτείτε εσείς αυτό. Γιατί όταν λέμε ότι η θρησκεία κινείται στον αντίποδα της επιστήμης υπάρχει ξεκάθαρη θεϊστική αντίδραση, σήμερα φυσικά, τότε όχι. Στο θέμα μας όμως, τι σχέση έχουν όλα αυτά με τον αρχαίο κοινοτισμό; Εκτός αν θεωρείται ότι η συναπόφαση για το ποιος θα εκτελέσει το επιτίμιο ή ποιος θα μαζέψει τους φόρους είναι πραγματικό κοινοτικό επίτευγμα αντάξιο του

αρχαίου Δήμου. Έλεος.

Όσο για την αυθεντία των Γραφών (που ευσχήμως βάζει αντιδιαστολή με το Κοράνι), φυσικά και υπήρχε, αλλά επειδή έφερε και πολλές διαφορετικές ερμηνείες και αιρέσεις, σαν μεγαλύτερες αυθεντίες ακόμα και από την Γραφή θεωρούνται οι Πατέρες, οι Άγιοι και οι Οικουμενικές Σύνοδοι. **Φυσικά και υπάρχουν αυθεντίες στην ορθοδοξία.** Αν μπορούσε ο λόγος να επικρατήσει της αυθεντίας, δεν θα ήταν η Εκκλησία τόσο μονολιθική και οπισθοδρομική, αλλά θα ήταν πολύ πιο ευέλικτη και διαλλακτική. Θα ήταν άλλη Εκκλησία. Η φράση του πατριάρχη “όρια αρχαία, α έθεντο οι Πατέρες υμών”, ή το “εκκλησιαστικών συγγραμμάτων” αυτό δείχνει. Υπάρχουν όρια που έχουν τεθεί από αυθεντίες, από τους Πατέρες της Εκκλησίας καταγεγραμμένα στα σχετικά “εκκλησιαστικά συγγράμματα”, που κανείς δεν κουνάει, είναι ένα είδος ταμπού για την Εκκλησία και επιβάλλεται στην κοινωνία με την απειλή του Αγίου Πνεύματος.

Η απειλή αυτή (των μεικτών γάμων) ανάγκασε τους εκκλησιαστικούς μηχανισμούς να λειτουργήσουν, κατ' οικονομία, κοσμικά και να εφαρμόσουν μεθόδους πειθούς και απονομής δικαιοσύνης που διέφεραν ριζικά από τους θεοκρατικούς μηχανισμούς των μουσουλμανικών ιεροδικαστηρίων, ώστε να πείσουν τον λαό ότι προασπίζουν αυτά που στις μετέπειτα κοινωνικές θεωρίες περιγράφονται ως «ατομικά δικαιώματα».

Δηλαδή η θεοκρατία της Εκκλησίας είναι καλύτερη από τη θεοκρατία των ιμάμηδων, επειδή απέφυγαν με πειθώ (;) μικτούς γάμους; Τι σχέση μπορεί να έχει αυτό με «ατομικά δικαιώματα»; έχουμε χάσει πλήρως την έννοια των λέξεων;

Ας διαβάσουμε τις χριστιανικές αποφάσεις και θέματα που τέθηκαν στο Η «Νομική Συναγωγή» του Δοσιθέου, ΕΙΕ, Αθήνα, 1987, παρόλο που ενδιαφέρεται κυρίως για εκκλησιαστικούς, και ας τα συγκρίνουμε με τα Εγγραφα Ιεροδικείου Ρεθύμνης 17ος-18ος αι. που έβγαζαν τα αντίστοιχα μουσουλμανικά δικαστήρια σε χριστιανούς, θα διαπιστώσουμε παρόλο που έχουν άλλο κοινό, ότι μιλάμε για την ίδια κοινωνία, με μικρές διαφορές και αντίστοιχα παραπτώματα, τα πιο συχνά οικονομικά και πάντα οι αναφορές είναι στις αρχαίες αυθεντίες ή στις Γραφές αντίστοιχα.

Πείθουν τον λαό ότι προασπίζουν τα δικαιώματα που περιγράφονται (αργότερα) ως ατομικά δικαιώματα και που διαφέρουν από θεοκρατικούς μηχανισμούς. Ας δούμε λοιπόν κάτι από τους κανόνες δικαίου της Εκκλησίας, σε ποια ατομικά

δικαιώματα άραγε να αναφέρονται;

Κανών ιη΄ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Περὶ καθομολογησάντων παρθενίαν, καὶ ἔκπεσουσῶν

....

προσέχειν ἀκριβῶς τῷ κατ’ ἔννοιαν φαινομένῳ πράγματι καὶ τῇ τῆς Γραφῆς διανοίᾳ.....

Οὐκοῦν, ἡ μὲν χήρα, ὡς δούλη διεφθαρμένη, καταδικάζεται, ἡ δὲ παρθένος, τῷ κρίματι τῆς μοιχαλίδος ὑπόκειται.

Κανών κα΄ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Περὶ ἐγγάμου ἀνδρὸς ἐλευθέρα συμφθαρέντος.

Ἄνηρ γυναικὶ συνοικῶν, ἐπειδὰν μὴ ἀρκεσθεὶς τῷ γάμῳ, εἰς πορνείαν ἐκπέση, πόρνον κρίνομεν τὸν τοιοῦτον καὶ πλεῖον αὐτὸν παρατείνομεν ἐν τοῖς ἐπιτιμίοις. Κανών κδ΄ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Περὶ χηρευουσῶν, καὶ χηρευόντων, εἰς γάμον ἐρχομένων.

Χήραν, τὴν καταλεγείσαν εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν χηρῶν, τουτέστι τὴν διακονουμένην ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, ἔκρινεν ὁ ἀπόστολος, γαμουμένην παρορᾶσθαι.

Κανών κς΄ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Ὅτι κρεῖττον μέντοι χωρίζεσθαι.

Ἡ πορνεία γάμος οὐκ ἔστιν, ἀλλ’ οὐδὲ γάμου ἀρχή. Ὡστε, ἐὰν ᾗ δυνατὸν τοὺς κατὰ πορνείαν συναπτομένους χωρίζεσθαι, τοῦτο κράτιστον.

Κανών θ΄ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Ὅτι ὁ ἀνὴρ καὶ μοιχεύων, οὐ καταλειπτέος ὑπὸ τῆς γυναικός, ἡ δὲ γυνὴ μοιχευομένη, καταλιμπάνεται.

Ἡ δὲ τοῦ Κυρίου ἀπόφασις, κατὰ μὲν τὴν τῆς ἐννοίας ἀκολουθίαν,Τὸ γὰρ ἔγκλημα ἐνταῦθα τῆς ἀπολυσάσης τὸν ἄνδρα ἄπτεται, κατὰ ποίαν αἰτίαν ἀπέστη τοῦ γάμου, εἴτε γὰρ τυπτομένη μὴ φέρουσα τὰς πληγὰς, ὑπομένειν ἐχρῆν μᾶλλον ἢ διαζευχθῆναι τοῦ συνοικοῦντος, εἴτε τὴν εἰς τὰ χρήματα ζημίαν μὴ φέρουσα, οὐδὲ αὕτη ἡ πρόφασις ἀξιόλογος.

Αυτοὶ εἶναι ελάχιστοι ἐκκλησιαστικοὶ νόμοι τοῦ “Μεγάλου Βασιλείου” που θεωρεῖ ἡ Ἐκκλησία ἀνθρώπινα δικαιώματα και που ἀκολουθοῦσε λίγο πολύ στις ἀστικές υποθέσεις ἀκόμα και ἡ πολιτεία μας. Στηρίζονται σε ἀναφορὲς τοῦ “Κυρίου”, τοῦ “Ἀπόστολου” και των “Γραφῶν”. Να θυμίσω ὅτι δεν εἶναι πολλές δεκαετίες που δεν μπορούσε να βγει διαζύγιο παρά αν υπήρχε ἀποδεδειγμένη μοιχεία, ὅπως ἀναφέρεται στην Καινὴ Διαθήκη και εἶχαν δημιουργηθεῖ χιλιάδες παράνομες οικογένειες με παιδιά που δεν φαινόntonουσαν πουθενά ἐπίσημα.

Ἀς θυμηθούμε τώρα τι ονομάζουμε ἀνθρώπινα δικαιώματα:

το δικαίωμα στη ζωή και την ελευθερία, την ελευθερία σκέψης και έκφρασης, καθώς και την ισότητα ενώπιον του νόμου.

Στα ανθρώπινα δικαιώματα περιλαμβάνονται, επίσης, .. το δικαίωμα στην εργασία, το δικαίωμα στην υγεία, το δικαίωμα στην τροφή, το δικαίωμα στην κατοικία, την ιατρική περίθαλψη, την εκπαίδευση και το δικαίωμα συμμετοχής στον πολιτισμό.

Είναι σύνηθες οι εκκλησιαστικοί να παραποιούν τις έννοιες δίνοντας νέους ορισμούς, αλλά δεν μπορεί αυτό να περνάει έτσι σήμερα.

Άλλο παρόμοιο ιστορικό παράδειγμα δεν υπάρχει και αυτό μόνο θα μπορούσε να αποδείξει πόσο φλύαρα και ανενδοίαστα κάποιοι βάζουν κατά της Εκκλησίας κρίνοντας την προσφορά της a posteriori (εκ των υστέρων) από την ασφάλεια της αστικής τους ελευθερίας. Μελετώντας εν ψυχρώ κάποιος τα κείμενα και τις αρχειακές μαρτυρίες, αναμφισβήτητα θα αποφανθεί ότι η Εκκλησία ως πολιτικός οργανισμός κατόρθωσε να εφαρμόσει τους εκκλησιαστικούς κανόνες με τέτοια ελαστικότητα και φιλελεύθερη-κοσμική διάθεση, που λίγα επίσημα κράτη δείχνουν για τους νόμους τους.

Άσχετο και παραπειστικό. Η Εκκλησία, έχει αμαρτωλό παρελθόν, ανέλαβε αυτόκλητα την σωτηρία μας, έχει απαιτήσεις για τη ζωή μας σαν να εκφράζει το σύνολο της κοινωνίας και ενώ “πουλάει αγάπη”, ζητά υποκριτικά τα λεφτά μας άρα και η κριτική της θα είναι απηνής. Αν θέλει να το παίξει φορέας ηθικής, κάθε εμπλοκή της στο δημόσιο γίνεσθαι είναι πρόβλημα και θα έχει κατάκριση. Ώθησε το Βυζάντιο στην καταστροφή, ανέλαβε προστάτης και δερβέναγας των Ρωμιών και τους βύθισε ακόμα περισσότερο στην Ανατολή και συνεχίζει να το κάνει όσο μπορεί, και ευνοεί επιπλέον την δεισιδαιμονία και την μαγγανεία, κάτι που αποδείχθηκε με τραγικά αποτελέσματα κατά την διάρκεια της πανδημίας.

Το αν υπήρξε τελικά κάποια ωφέλεια στο να δημιουργηθεί μια συγκεκριμένη εθνικότητα (και αρκετές άλλες στα Βαλκάνια τουλάχιστον), είναι άσχετο γιατί ποτέ δεν ήταν αυτός ο σκοπός της και ο στόχος της, όπως και ο ίδιος ο κος Μπακούρος παραδέχεται. Αυτό ήταν παρεπόμενο της διάθεσης των Οθωμανών να ξεχωρίζουν τους ραγιαδες για να τους απομυζούν πιο εύκολα. Δεν θα της δώσουμε και εύσημα για αυτό.

Τελικά η Εκκλησία δεν “διατήρησε” ελληνικότητα, διατήρησε την ελληνόφωνη ρωμιοσύνη. Η όποια ελληνικότητα υπάρχει σήμερα, διατηρήθηκε στην Ευρώπη και

από εκεί μας επανήλθε, εξευρωπαϊσμένη. Η Εκκλησία ποτέ δεν ήθελε ιδιαίτερη σχέση με την ελληνικότητα, και η διατήρηση της γλώσσας είναι συμπτωματική. Απόδειξη ότι δεν διατήρησε την ελληνικότητα είναι εκτός της κακής σχέσης που έχει το ελληνικό κράτος με αυτή, τα υπόλοιπα κράτη από Ρωμαίους που επίσης δημιουργήθηκαν, δεν κράτησαν καν τη γλώσσα την ελληνική, ίσως το μόνο ξεκάθαρο στοιχείο που έχει απομείνει από αυτήν, αλλά κράτησαν τις δικές τους. Εν ολίγοις με ή χωρίς την Εκκλησία, ο κάθε λαός κράτησε τη γλώσσα του. Ποια ελληνικότητα λοιπόν διατήρησε η Εκκλησία;

Αλλά εκτός αυτού το να λέμε ότι οι εκκλησιαστικοί κανόνες είναι τελικά "φιλελεύθεροι", είναι ύβρις. Αντίθετα μπορούμε να πούμε ότι αν η "ελαστικότητα" που αναφέρει έχει σχέση με τον σύγχρονο ελληνικό τρόπο χαλαρής απόδοσης δικαιοσύνης, όπου βιαστές ή δολοφόνοι βγαίνουν πάλι στην κοινωνία μετά από 6-9 χρόνια φυλακής, ληστές σε 2-3 ενώ μετά από λίγα χρόνια γίνεται παραγραφή, τότε δεν βοήθησε πολύ και σίγουρα αυτό δεν είναι φιλελευθερισμός.

Γ) Άφησα τελευταίες τις κατηγορίες που συνήθως εξακοντίζονται για την οικονομική διαχείριση που άσκησαν οι εκκλησιαστικοί φορείς, γιατί η ευθύνη γι' αυτήν δεν βαρύνει τον οργανισμό του εκκλησιαστικού σώματος, αλλά τα εκάστοτε πρόσωπα που από την εκκλησιαστική τους θέση νέμονταν τα δημόσια χρήματα.

[...]

Η διαρπαγή, λοιπόν, σε όσες περιπτώσεις συνέβη (όπως, δυστυχώς, πάντοτε), η αδικία στην κατανομή ή η φορολογική πίεση δεν πρέπει να κρίνεται επί τη βάση του διωνύμου κληρικός (δυνάστης, άρπαγας, φορολογούσα αρχή) - λαϊκός (φορολογούμενος, αδικημένος, καταπιεσμένος), γιατί τότε δεν ερμηνεύουμε τις πηγές ή τις αγνοούμε και προπαγανδίζουμε ή δημιουργούμε δικές μας πηγές για να αισθανόμαστε περιχαρείς και ευφρόσυνοι στην αμάθεια μας.

Μα το οικονομικό είναι συνυφασμένο με την Εκκλησία. Πως δεν βαρύνει τον οργανισμό; Μιλάμε για τον πλουσιότερο και πιο επιτυχημένο οικονομικά οργανισμό της χώρας, που πουλάει ελπιζόμενο Παράδεισο, δηλαδή "αέρα κοπανιστό", και τον πουλάει επικερδέστατα. Ειδικά στην ιεραρχία της Εκκλησίας έχουν καταλάβει το νόημα της πλούσιας ζωής που τελευταία ανακάλυψαν και άλλες ΜΚΟ: **Δεν είναι τόσο σημαντικό να είσαι ο ίδιος πλούσιος, όσο να διαχειρίζεσαι, να διακινείς και να ζεις με πολλά λεφτά που δεν είναι δικά σου και το σημαντικότερο για αυτούς, ισόβια.** Όσο λοιπόν το ίδιο το παράδειγμά τους,

δείχνει ότι όλα τα κάνουν για τον χρήμα και την εξουσία, είναι αδύνατον να αρνηθεί κάποιος ότι το οικονομικό δεν είναι ένα σοβαρό θέμα, ίσως το σοβαρότερο σε όλη την ιστορία της Εκκλησίας.

Η νεοελληνική κοινότητα αποτέλεσε διοικητικό κύτταρο που διέσωσε στο νεοελληνικό ήθος τον πόθο της ελευθερίας. Ασφαλώς, το ιδεότυπο της κοινοτικής ελευθερίας δεν έχει σχέση με την έννοια του φιλελευθερισμού που προβλήθηκε στις αστικές δημοκρατίες. Σημαντικότερη διαφορά είναι η εξής: η κοινοτική ελευθερία αποτελεί ιδιότητα που κάποιος απολαμβάνει, εφόσον αποδέχεται έναν κώδικα ετερότητας-ετερονομίας που τον διαφοροποιεί οριστικά και αμετάκλητα από τον μουσουλμάνο. Επομένως, δεν πρόκειται για κοινωνική ελευθερία, αλλά για προσωπική ελευθερία που καθορίζεται επί τη βάση νόμων που διαιρούν το κοινωνικό σύνολο σε ομάδες.

Η διαφοροποίηση από τον μουσουλμάνο ήταν δεδομένη και οι ίδιοι οι μουσουλμάνοι την επιδίωξαν. Είναι προφανές ότι η ελευθερία δεν έρχεται από μια απλή διαφοροποίηση ομάδων ή τάξεων. Αν ήταν έτσι σε κάθε κοινωνική ετερότητα και ανισότητα θα είχαμε εν δυνάμει επαναστάσεις, κάτι που δεν συμβαίνει. Δεν είναι ελευθερία η διάκριση από κάτι άλλο, προφανώς υπάρχει άγνοια ορισμών. Η παράγραφος αυτή δεν λέει τίποτα το ουσιαστικό όπως και η συνέχειά της:

Στα πλαίσια αυτής της διαφοροποίησης, ο άνθρωπος δεν συλλαμβάνεται ως άτομο αλλά ως πρόσωπο. Στην εξατομικευμένη μονάδα (άτομο), κανένας συνειδησιακός νόμος δεν έχει ισχύ. Αυτοί οι νόμοι αφορούν τα ανθρώπινα πρόσωπα που δρουν με επιταγές ηθικές. Εφόσον, λοιπόν, η διάκριση χριστιανού-μουσουλμάνου βασιζόταν στην επιλογή πίστεως (συνειδησιακή δηλαδή επιλογή) ολόκληρη η θήτευση ενός χριστιανού στην κοινοτική πραγματικότητα ήταν θητεία συνειδήσεως.

Με άλλα λόγια, οι κοινότητες εξασφάλιζαν την αυτονομία στα μέλη τους όχι με τη διαδικασία της ταύτισης προς την κρατούσα μουσουλμανική πλειοψηφία, αλλά της ετερότητας. Δηλαδή δεν επεδίωκαν να γίνουν μουσουλμάνοι για να έχουν προνόμια, αλλά αντίθετα συντηρούσαν τη χριστιανική ιδιότητα, η οποία τους διαχώριζε συνειδησιακά από τους μουσουλμάνους, άρα τους καθιστούσε πρόσωπα με ηθικές και συνειδησιακές επιλογές. Η νομική ομοιομορφία και ισονομία -θεμελιώδεις αρχές της αστικής δημοκρατίας- στις κοινότητες συνιστούσαν προσχώρηση προς τη μουσουλμανική μάζα και άρα αναίρεση της

ιδιαιτερότητας του προσώπου (χριστιανού) που αποτελούσε και την κυρίαρχη πηγή της κοινοτικής εξουσίας

Θρησκευτικές αμπελοφιλοσοφίες χωρίς ειρμό και πραγματικό νόημα κάνοντας αυθαίρετη διάκριση ορισμών ατόμου και προσώπου. Τα μέλη της κοινότητας αυτής δεν είχαν ιδιαίτερη αυτονομία ούτε και ελευθερία, πέρα από το να ξεχωρίζουν από τους μουσουλμάνους, να δουλεύουν όσο καλύτερα μπορούσαν για να πληρώνουν τους φόρους στους αφέντες τους, προσαρμοσμένοι στα όρια που επιτρεπόταν στην κοινότητα από το καθεστώς και την Εκκλησία, αλλά πάντα στα όρια της ίδιας της περιορισμένης από το καθεστώς κοινότητας.

Το να αισθάνονται ως μέλη μιας ιδιαίτερης ομάδας σε σχέση με τους υπόλοιπους **δεν ήταν συνειδητή επιλογή τους**, έτσι γεννήθηκαν, έτσι έμαθαν και για να το αλλάξουν χρειαζόντουσαν ισχυρά κίνητρα, είτε από έρωτα είτε για το χρήμα και έτσι έγιναν και εξωμοσίες. Δεν ήταν λοιπόν θέμα συνείδησης όπως την φανταζόμαστε σήμερα σαν συνειδητοποίηση, αλλά αν η συνείδηση μεταφράζεται σαν η προσαρμογή στην ηθική της κοινωνίας, όπως συνήθως την ερμηνεύει η Εκκλησία τότε αλλάζει το πράγμα. Στην ουσία και για να καταλαβαινόμαστε ήταν αποτέλεσμα έθους, δηλαδή συνήθειας και η συνήθεια είναι μεγάλη υπόθεση. Η Παράδοση είναι αυτή που την τονίζει ακόμα περισσότερο και για αυτό η Εκκλησία την λατρεύει. Τα υπόλοιπα αναφερόμενα σε σύγκριση με την Δύση και την παραπλανητική ορολογία, είναι χωρίς λογική και θα απαντηθούν στον επίλογο.

Είναι περιττό να τονιστεί ότι η εξωμοσία ή η υιοθέτηση αποκλινόντων κωδίκων συμπεριφοράς και πρακτικής από τα κοινοτικά μέλη (κεπήνιο, γάμος με αλλόδοξους κ.λ.π.) αποδοκιμάζονταν ρητά με αποκοπή, ακόμα και όταν δεν επέσειαν εκκλησιαστική ποινή, επειδή συνιστούσαν περιφρόνηση προς τις ετερονομικές αρχές της ομάδας. Συμβαίνει, μάλιστα, συχνά οι κοινότητες να επιβάλλουν στις εκκλησιαστικές αρχές τη λήψη αυστηρών μέτρων, ακόμη και για πράξεις που δεν είναι στην πραγματικότητα εκκλησιαστικά κολάσιμες (π.χ. γάμος με αλλόδοξους).

Συμφωνεί λοιπόν στο ότι δεν υπήρχε προσωπική ελευθερία, ούτε κοινοτική, πέρα από τα όρια της ομάδας και επιπλέον ότι η ηθική είναι κατευθυνόμενη. Αυτό σημαίνει ότι **δεν υπήρχε αυτονομία του προσώπου** όπως θέλει να υπαινιχθεί, αλλά το πρόσωπο ετεροκαθορίζεται απόλυτα από την οικογένεια, την άμεση κοινωνία του και αυτή από θρησκευτικές παραδοσιακές πρακτικές και σε απόλυτη

διάκριση από το άλλο, το διαφορετικό. Η διαφορετική αντίληψη ως προς αυτές θέτει το μέλος έξω από την κοινότητα. Τι σχέση έχει αυτό με ελληνικότητα και την ελευθερία έκφρασης και άποψης που δημιουργεί διαμάχες, οσμώσεις ή συνθέσεις;

Η εφαρμογή των αρχών του δυτικού φιλελευθερισμού, γοητευτική απαίτηση πολλών μελετητών a posteriori θα οδηγούσε σε απορρόφηση του ελληνισμού από τους μουσουλμάνους.

Αυτή, άλλωστε, ήταν και η πρακτική που υιοθέτησε από τα μέσα του 18ου αιώνα και εξής η Οθωμανική Αυτοκρατορία και οδήγησε ουσιαστικά στη διάλυση της οργάνωσης του ελληνικού ομογενειακού πληθυσμού, πολύ πριν το 1922, όταν ο Κεμάλ Ατατούρκ τον κατέστρεψε πολεμικά.

Αυτό εκ του αποτελέσματος είναι λάθος. Οι αρχές του δυτικού φιλελευθερισμού τόνωσαν την αίσθηση ελευθερίας στους Ρωμιούς, τόνωσαν την διαφορετικότητά τους ως προς την αυτοκρατορία και τους Τούρκους και έδωσαν το έναυσμα για την Επανάσταση και πέτυχαν ως προς αυτό τον σκοπό τους. Δεν έχει σχέση όμως ο φιλελευθερισμός με εσωτερικές εκκαθαρίσεις που έγιναν εκ των υστέρων με σκοπό την ομογενοποίηση του κράτους τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Τουρκία.

Το ίδιο και με τον Κεμάλ. Ήθελε να μετατρέψει την αυτοκρατορία σε εθνικό κράτος και ως στρατιωτικός συνέλαβε και πραγματοποίησε μεγάλες εθνοκαθάρσεις που ήδη είχαν ξεκινήσει και κατέστρεψε όλους τους χριστιανούς Μικρασιάτες. Αυτό είναι δεδομένο. Πόθεν και από που προέρχεται ότι αυτό ήταν αποτέλεσμα του δυτικού φιλελευθερισμού;

Ας είμαστε σοβαροί. Με ποια στρεβλή λογική μπορεί κάποιος να πει ότι ο φιλελευθερισμός μπορεί να έχει σχέση με εθνοκαθάρσεις; Πως μπορεί και πλέκει δύο διαφορετικές δράσεις και καταστάσεις σε μία, ώστε όλα τα κακά να προέρχονται από τον δυτικό φιλελευθερισμό για να του βγει το τραβηγμένο σενάριο που προκρίνει;

7. Κοινότητες και νεοελληνικό κράτος

Όπως είναι γνωστό, οι νεοελληνικές κοινότητες μετά την έντονη ενεργοποίηση τους κατά την επαναστατική περίοδο (1821-1830) υπέστησαν δεινή περιθωριοποίηση κατά την περίοδο της Βαυαροκρατίας, αφού πρακτικά καταργήθηκαν με τη μετάλλαξη τους σε δήμους ή κοινοτικά σχήματα (κώμες-κωμοπόλεις), των οποίων όμως οι άρχοντες δεν εκλέγονταν από τους

συμπολίτες τους, αλλά διορίζονταν από την κεντρική εξουσία και αποτελούσαν ουσιαστικά κυβερνητικούς υπαλλήλους.

Η καχυποψία και εντέλει η εχθρότητα των Βαυαρών και του Μάουρερ προσωπικά για τον κοινοτικό θεσμό υπαγορεύτηκε καταρχάς από το ιδεώδες της φωτισμένης μεν, αλλά συγκεντρωτικής μοναρχίας που εκπροσωπούσαν. Φαίνεται, όμως, ότι αυτή η στάση υπαγορεύτηκε και από το προηγούμενο μελανό παράδειγμα του Καποδίστρια. Ο πρώτος αυτός Κυβερνήτης, στην προσπάθεια του να ιδρύσει κράτος, αντιμετώπισε την οξύτατη αντίδραση των κοινοτικών αρχόντων, οι οποίοι νέμονταν οικογενειακά τα αξιώματα και είχαν μετατρέψει ένα δημοκρατικό-λαϊκό θεσμό σε απολυταρχικό-προσωπικό προπύργιο (Μαυρομιχάληδες-Μάνη).

Στα μάτια των Βαυαρών, ο κοινοτικός θεσμός της Τουρκοκρατίας ήταν μάλλον ένας αντιπολιτευτικός πυρήνας κατά του κράτους και λιγότερο ένας δημοκρατικός σχηματισμός. Η αντίδραση εναντίον του δεν οφειλόταν σε ιδεολογική αντιπαλότητα, αλλά σε λειτουργική αδυναμία συνύπαρξης. Οι κοινότητες αντιστρατεύονταν το κράτος!

Την απάντηση την δίνει ο ίδιος ο συγγραφέας. Βέβαια η χρήση των Βαυαρών είναι παρελκυστική, σαν να ήταν αυτοί οι κακοί που έφεραν την κατάσταση στα άκρα, κατά το γνωστό αντιδυτικό μένος ότι όλα τα κακά τα έφερε η Ευρώπη.

Οι κοινότητες της μορφής αυτής αντιστρατεύονταν το δομημένο κράτος. Δεν έχει σημασία αν αυτό προσπαθούσε να το δομήσει ο Βαυαρός, ο Όθωνας ή ο Καποδίστριας.

Μια προνεωτερική κοινωνία στηρίζεται στον τοπικό δερβέναγα όπως έχει μάθει να ζει χίλια χρόνια και. Ο δερβέναγας δεν θέλει ούτε να μπλέκει με άλλα χωριά ούτε ή άλλοι στο δικό του, το ίδιο και η κοινωνία αυτή που έμαθε να τον στηρίζει και ελέγχεται από αυτόν.

Η δολοφονία του Καποδίστρια που έγινε από αντίδραση στην προσπάθεια να κάνει κράτος και που αναφέρεται από τον ίδιο τον Μπακούρο, δείχνει και την ανεπάρκεια των κοινοτήτων αυτών να υποστηρίξουν μια σοβαρή κρατική δομή. Δεν φταίνε απαραίτητα οι συγκεκριμένοι κοτζαμπάσηδες όπως θέλει να τους παρουσιάσει σαν ιδιάζουσες εξαιρέσεις. Το σύστημα αυτό τους ανέδειξε και αν δεν ήταν αυτοί θα ήταν κάποιοι άλλοι και ξέρουμε ήδη ότι και άλλοι αντίστοιχοι ήθελαν να τον δολοφονήσουν. Και το σύστημα αυτό θα αντιδρούσε όπως και

αντέδρασε με τις δεκάδες τοπικές επαναστάσεις που έγιναν όχι μόνο επί Καποδίστρια αλλά και επί αντιβασιλείας και επί Όθωνα.

Γιατί όμως; Στην Ελληνιστική και Ρωμαϊκή περίοδο, που έχουμε την αντίστροφη διαδικασία, οι πολίτες ακόμα υπήρχαν και τα ελληνικά ιδεώδη ακόμα επικρατούσαν σε όσους είχαν μεγαλώσει με αυτά. Δυστυχώς η δημοκρατία σαν θεσμός, απαιτεί δημοκρατική βάση. Απαιτεί ελεύθερους πολίτες που να μπορούν να σκεφτούν ελεύθερα, να φροντίζουν για το καλό της πόλης τους και έδειξε ότι μπορούσε να παράγει πολιτισμό, ακόμα και μέσα σε αριστοκρατικές και αυτοκρατορικές δομές, αλλά δομές που είχαν διατηρήσει κάπως τα ίδια ελληνορωμαϊκά ιδεώδη. Ιδεώδη που έχουν ακόμα κάποια σχέση με τα ιδεώδη της δημοκρατίας που ανάφερα πριν.

Τα ιδεώδη αυτά όμως εξαφανίστηκαν πλήρως από την λαίλαπα του χριστιανισμού και ο ενεργός πολίτης μετατράπηκε σε δούλο. Όντας δούλος χωρίς καμία αυτονομία, επιστρέφει σταδιακά στην προνεωτερική κατάσταση, σε μια κοινωνία φυλάρχων χωρίς εθνισμό, όπου οι δεσμοί αίματος και εντοπιότητας είναι πιο δυνατοί, όπου ο κοινοτισμός περιορίζεται, γίνεται επίσης τοπικός, εμείς και οι ξένοι. Και ξένοι είναι όλοι οι άλλοι ακόμα και οι ομόδοξοι, ακόμα και το γειτονικό μας χωρίο. Τα δικά μας συμφέροντα είναι πιο σημαντικά από των άλλων.

Στην ουσία ο “κοινοτισμός” αυτός σε μια ελεύθερη εθνική κοινωνία που δημιουργείται ακόμα στα σπάργανα της, είναι ο πιο περιορισμένος και τοπικιστικός και σε αντίθεση με το διευρυμένο που θεωρεί σαν κοινότητα του όχι μόνο το χωρίο του, όχι μόνο όλον τον Μοριά, αλλά και την Ρούμελη και τα νησιά και τα άλλα μέρη που υπάρχουν άνθρωποι που έχουν αντίστοιχη ζωή, επιδιώξεις, επιθυμίες, και αντίστοιχα κοινά. Αυτό το κάνει ο εθνισμός, που είναι ο διευρυμένος πρώην περιορισμένος “κοινοτισμός” αυτής της μορφής. Έχουμε δηλαδή τον τρόπο που δημιουργείται το έθνος κράτος, με κοινότητες μέσα στην Κοινότητα και για να γίνει αυτό πρέπει να σπάσουν οι τοπικιστικοί δεσμοί και να διευρυνθούν σε κάτι μεγαλύτερο και είναι προφανές ότι όταν αυτές δεν μπορούν, αυτό θα προσπαθήσει να επιτευχθεί από τη κεντρική εξουσία. Όποια και να είναι αυτή.

Τώρα που με την εξέλιξη της επικοινωνίας και των ανταλλαγών ανάμεσα σε διαφορετικές εθνότητες διαφαίνεται ένας επιπλέον διευρισμός, που μεγαλώνει παραπάνω τα μεγέθη και απαιτεί να ενδιαφερόμαστε ακόμα και για το τι γίνεται στην Ιταλία ή την Ιρλανδία, τώρα που οι εξελίξεις τρέχουν με ταχύτητες

γίγαμπιτς και η ξένη για μας ακόμα τεχνολογία έχει ξεφύγει από τα όρια του πλανήτη μας, εμείς ακόμα δεν έχουμε ξεπεράσει το στάδιο του κοτσαμπασισμού και δεν ενδιαφερόμαστε όχι μόνο για την χώρα σαν σύνολο, ούτε καν για την πόλη και το ίδιο το χωρίο ή τη γειτονιά μας, για την καθαριότητά της, την αισθητική ή την τάξη της. Οι πλέον οργανωμένες συσπειρώσεις μας είναι οι επαγγελματικές συντεχνίες, που έχουν δείξει ιδιαίτερα εγωιστική τάση η κάθε μία στις υπόλοιπες. Αυτά είναι τα όρια του σύγχρονου κοινοτισμού μας, άντε λίγο διευρυμένα από τα παλιά. Και κάποιοι ονειρεύονται ακόμα εκείνες τις περιορισμένες κοινωνίες που τις έσκιαζε η φοβέρα της αυτοκρατορίας με την σκέπη της Εκκλησίας για να μας τις παρουσιάσουν ως ιδανικές. Πάλι καλά που δεν προκρίνουν την επιστροφή στις σπηλιές.

Επίλογος ή περί ατομισμού

Δεν θα προχωρήσω στο ελάχιστο του υπόλοιπου κειμένου, αλλά θα κάνω μια απλή και απλουστευτική σύγκριση του κακού “ατομισμού” όπως τον έθεσε ο Μπακούρος στην φιλελεύθερη Δύση, με το “πρόσωπο” στην Ανατολή, δηλαδή τελικά με τον πραγματικό ατομισμό όπως τον θέτω εγώ. Και αυτό γιατί η “φιλοσοφία” και διαστρεβλωτική ορολογία της Εκκλησίας που χρησιμοποιεί και ο συγγραφέας, προσπαθεί να συσκοτίσει τον νου.

Η Δύση, η Ευρώπη, ευτύχησε να έχει μια Αναγέννηση, έναν Διαφωτισμό, μια Βιομηχανική και μία Επιστημονική Επανάσταση και τώρα δομούνται ίσως και άλλες επαναστάσεις τις οποίες εμείς τις βλέπουμε ακόμα με το κιάλι. Κατάφερε επίσης να δημιουργήσει τις πλέον πλούσιες και ευτυχισμένες πολιτείες στις οποίες όλοι θέλουν να πάνε να δουλέψουν, να ζήσουν να μορφωθούν, τη στιγμή που η Ανατολή μηρυκάζει ακόμα τα ίδια και τα ίδια και καμώνεται ότι έχει σπουδαίο παρελθόν είτε αρχαίο είτε βυζαντινό. Αντίθετα το πιο μορφωμένα και δραστήρια μέλη της “δραπετεύουν” στη Δύση όταν μπορούν όπου και εξελίσσονται.

Κανένας Νεορωμιός δεν αναρωτήθηκε ποτέ το γιατί, ενώ ταυτόχρονα θέλει να μας κρατήσει πίσω στον Μεσαίωνα. Η Οθωμανοκρατία είναι πάντα μια καλή δικαιολογία, χωρίς να αιτιολογηθεί ποιος την επιδίωξε και γιατί, ενώ στην ουσία σε αυτή αποβλέπουν. Το πρόβλημα όμως πολύ πριν την Οθωμανοκρατία ήταν και είναι ακόμα η ίδια η Εκκλησία, που μέσα στην απόλυτη συντηρητικότητα και μονολιθικότητά της, απαγόρευσε κάθε άλλη ιδέα και άποψη, απαγόρευσε τη χρήση

της λογικής, περιόρισε τη διανόηση στα πλαίσια της θεολογίας της, καθήλωσε τέλος την κοινωνία στον Μεσαίωνα που η ίδια έφερε. Δικό της αποτέλεσμα είμαστε εμείς σήμερα.

Έχω ήδη αναφερθεί σε σειρά δημοσιεύσεων για τις διαδικασίες που οδήγησαν σε διαφορετικό δρόμο την Ανατολική από την Δυτική Εκκλησία στο γιατί η Αναγέννηση έγινε στην Δύση. Εκ του αποτελέσματος λοιπόν φαίνεται ότι ο “ατομισμός” των “αιρετικών” Δυτικών ήταν πολύ πιο συνεργατικός και κοινοτικός, πολύ πιο δημιουργικός, δημοκρατικός και ελληνικός τελικά, από τον αντίστοιχο των ορθοδόξων Ανατολικών, αφού τόσο μεγάλες συνειδησιακές στην ουσία επαναστάσεις, δεν γίνονται χωρίς συνεργασία και αλληλοβοήθεια, δεν γίνονται χωρίς πνευματική διεύρυνση και ελευθερία που ήταν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ελληνικού Πολιτισμού από τον οποίον εμείς ακόμα απέχουμε.

Κατάφεραν λοιπόν να φτιάξουν μια διευρυμένη κοινότητα λειτουργική, που ξεπερνούσε τα όρια της πόλης ή του χωριού και που το κάθε πρόσωπο (αφού αρέσει στους χριστιανούς σαν έννοια), να αλληλεπιδρά με αυτήν λειτουργικά, τουλάχιστον λειτουργικότερα από την Ανατολή. Να προσφέρει στην κοινωνία αλλά και να παίρνει από την κοινωνία τα μέγιστα, χωρίς να ταυτίζεται υποχρεωτικά με αυτή. Κρατάει ή δείχνει την ετερότητά του και αυτή είναι σε μεγαλύτερο βαθμό αποδεκτή και μέσα στο σύνολο λειτουργική.

Αντίθετα εμείς θεωρούμε την κοινωνία εχθρό μας και μάλιστα ιδιαίτερα στο πρόσωπο του κράτους, όντας αποστασιοποιημένοι από αυτό, όπως ακριβώς επί Οθωμανοκρατίας. Δεν ενδιαφερόμαστε πέρα από την οικογένεια, άντε το χωρίο μας ή τη συντεχνία μας και κάθε ένας που διαφοροποιείται από εμάς γίνεται αυτόματα εχθρός, γίνεται “από τους άλλους”. Αυτό είναι δομικό στοιχείο διαφοράς μας. **Αυτό είναι ο πραγματικός ατομισμός** και στην μόνη “κοινωνικότητα” που αντιδρούν οι Ρωμιοί είναι μην πειραχθεί η εκκλησία τους, εκεί όλοι ενώνονται κατά του όποιου “Βελζεβούλη” που θα τους αλλάξει την πίστη, χωρίς να αναρωτιούνται ποτέ αν η εκκλησία αυτή είναι διαχρονικά υπεύθυνη για τα χάλια μας. Με την Επανάσταση πιστεύαμε ότι με την επιβολή κάποιων λειτουργικών θεσμών, θεσμών με αρχαιοελληνική προέλευση που έχουν δουλέψει θετικά στην Ευρώπη, θα άλλαζε η κατάσταση, αλλά τους θεσμούς αυτούς τους κόψαμε και τους ράψαμε στα μέτρα μας και παραμείναμε οι ίδιοι.

Η επιστροφή στο παρελθόν δεν πρόκειται να μας βοηθήσει, όπως δεν δείχνει να μας βοήθησε αρκετά ακόμα και τότε. Ας καταλάβουμε από το παρελθόν τα

μαθήματα που μας δίνει, ας δούμε πως τα καταφέρνουν, ό,τι καλό καταφέρνουν οι άλλοι, και ας προσπαθήσουμε για το καλύτερο. Πρέπει κάποια στιγμή να βγούμε από εκεί και πρέπει να βγούμε συνειδησιακά πρώτα και μετά θεσμικά. Η θρησκόληπτη επαναφορά σε βυζαντινο-οθωμανικές καταστάσεις δεν βοηθάει, το αντίθετο, ενώ οι άλλοι πετούν στο διάστημα εμείς μένουμε καθηλωμένοι στα ίδια και τα ίδια ανούσια και πεζά.

Τέλος είναι προφανές ότι καμία ελληνικότητα δεν διατήρησε η Εκκλησία και ούτε και ήθελε κάτι τέτοιο όπως ο ίδιος ο κος Μπακούρος επιβεβαιώνει. Η μόνη ελληνικότητα που υπάρχει σήμερα διατηρήθηκε και αναδείχθηκε στην Ευρώπη, είναι αυτή που δημιούργησε το Κράτος Δικαίου και εμείς δεν φαίνεται ακόμα να έχουμε μεγάλη σχέση μαζί της.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Αποστολόπουλος Δ. Μιχαηλάρης Π., Η «Νομική Συναγωγή» του Δοσιθέου, ΕΙΕ, Αθήνα, 1987, <https://cutt.ly/XY9jh36>.

Βλαχάκης Γ. Το Κανονικό Αδίκημα της Αποστασίας, δδ, Θεσσαλονίκη 2013, <https://cutt.ly/xkDPwhf>. Ή στο <https://bit.ly/3HuxUXO>.

Braudel F., Γραμματική των Πολιτισμών, μτφρ. Άρης Αλεξάκης, ΜΙΕΤ, Αθήνα 2005.

Ζαχαριάδου Ελ, Δέκα τουρκικά έγγραφα για την Μεγάλη Εκκλησία (1483-1567), Αθήνα 1996

Μιχαηλάρης Π. Ο Αφορισμός κατά την διάρκεια της Τουρκοκρατίας, η πορεία ενός επιτιμίου, δδ. Αθήνα 1994. <https://cutt.ly/dkisXwp>, αρχθ <https://bit.ly/3EJZTBS>.

Οικονόμου Γ.Ν., Επιθέσεις & Διωγμοί κατά του Νεοελληνικού Διαφωτισμού από την Εκκλησία, 2021. <https://bit.ly/3aupcNt>.

Παπαγεωργίου Μην. (επιμ.), Η Μαύρη Βίβλος του 1821 – Ο Γρηγόριος Ε΄ και άλλοι πατριάρχες, μέσα από τις αντεπαναστατικές τους εγκυκλίους, iWrite Σειρά Lux Orbis, Αθήνα 2021.

Παπαϊωάννου Δ.Κ., Η Πολιτική των Επισκόπων στην Τουρκοκρατία, Αθήνα 1991, <https://bit.ly/3tg1ASU>

Πούλης Γ. «Η Επίγεια Κόλαση το Κυρωτικό Σύστημα της Εκκλησίας», στο Έγκλημα

και Τιμωρία στο Βυζάντιο, επιμ. Σπ. Τρωιανός, Ίδρυμα Γουλιανδρή Χορν, Αθήνα 2001.

Πλούσος Μαν. Ο μύθος του Κρυφού Σχολείου και η εκπαίδευση στα χρόνια της τουρκοκρατίας, 2021, <https://archive.fo/TXd2h>.

Φιλίστωρ